

VOORWOORD

*Als je voorouders helden waren,
dan lijkt dat ook iets over jezelf te zeggen.
Alsof een stukje van hun heldendom ook afgeeft op jou.
Maar wat als je voorouders verraders waren, zoals de mijne?*

Als kind kon ik lang kijken naar een familiefoto die bij mijn oma Dina in de woonkamer hing. Tien vrouwen en vier mannen keken mij recht aan; ze intrigeerden mij. Het waren de ouders, broers en zussen van mijn oma.

Soms, als oma en ik zaten te praten, keek ze me dromerig aan en zei ze dat het leek alsof ze in de ogen van haar vader Hendrik keek, ik had namelijk dezelfde felblauwe kleur ogen. Hij, mijn overgrootvader, en ik scheelden, op één dag na, negenennegentig jaar. Mijn oma vertelde vaak anekdotes en verhalen over die veertien mensen van de foto. De meeste zussen van mijn oma kende ik als lieve oude tantes bij wie ik vaak op visite kwam. En zo waren ze altijd een onderdeel van mijn leven.

Soms kwamen er verhalen over de oorlog naar boven als ik bij oma op bezoek ging. Hoe ze alleen was achtergelaten toen ze een meisje was, slechts veertien jaar oud. Of hoe ze had gezien dat een vriendinnetje werd doodgeschoten door een Duitse soldaat. Het waren altijd dezelfde verhalen en er verder op doorvragen deed ik niet. Ja, pas toen ik volwassen was en vroeg waar oom Wim precies zijn been was verloren, want hij had een houten been. Het verhaal dat de kleinkinderen altijd was verteld als ze vroegen naar zijn ontbrekende been, was dat

hij niet had uitgekeken met oversteken. Maar toen ik vroeg waar dat gebeurd was, was mijn oma in lachen uitgebarsten. 'Ach, die teringlijer vocht tegen de Russen in de oorlog en is op een landmijn gestapt,' riep ze met haar typische Amsterdamse tongval.

Nadat oma jaren daarvoor een keer was uitgevallen tegen mijn nichtje, dat iets over NSB'ers had gezegd, moet ik onbewust hebben aangevoeld dat ik er beter niet naar kon vragen. Ze had weleens iets gezegd over haar vader en opgemerkt dat hij 'alleen maar lid was' en dat haar broers communisten waren en in het verzet hadden gezeten, maar wat dat betekende, begreep ik niet. En na haar overlijden in 2014 verdwenen de familie verhalen naar de achtergrond.

Tot ik vijf jaar later op een zaterdagavond het tv-programma *Verborgen verleden* zat te kijken, waarin bekende Nederlanders op zoek gaan naar hun voorouders. Geïnspireerd hierdoor ging ook ik op zoek naar mijn voorouders en stuitte ik op een krantenartikel in *Het Parool* over mijn overgrootvader Hendrik. In het artikel stond dat hij een NSB'er was en werd gezien als de mogelijke verrader van het Achterhuis. Het vormde de start van een zoektocht naar mijn verzwegen familiegeschiedenis.

Dat niet alleen Hendrik en mijn overgrootmoeder Johanna maar ook bijna alle zussen en zwagers van mijn oma een zeer bedenkelijke rol hebben gespeeld in de oorlog, werd mij al snel duidelijk. Overigens bleek dat mijn familie niet verantwoordelijk was voor het verraad van Anne Frank, maar wel voor het in gevaar brengen van veel andere mensen.

Als dochter van de derde generatie ben ik belast met het zwijgen van mijn familie, maar ik ben hier niet schatplichtig aan. Door een jarenlange zoektocht naar de waarheid over mijn familie heb ik gebroken met onze giftige familietraditie.

Dit is het verzwegen verleden van een Amsterdams NSB-gezin, mijn familie.

Stephanie Biesheuvel

1

AMSTERDAM, 1948

Familie Zeestroom, 1948.

De studiolampen gingen aan en een zacht zoemend geluid vulde de ruimte, terwijl de fotograaf zijn statief op de juiste plek zette. De aanwezigen leken zijn bewegingen nauwlettend te volgen, maar verder was het ijsig stil. Hoe anders was dit fotomoment ongetwijfeld geweest als het een paar jaar eerder had plaatsgevonden. Dan hadden

de kinderen vast allemaal door elkaar gepraat, gewedijverd om het hoogste woord en voortdurend grappen gemaakt. Maar wat kon er een hoop veranderen in een paar jaar tijd: de oorlog leek voor altijd tussen hen in te staan. Vijf jaar ervoor, in 1943, had een aantal van de kinderen nog een advertentie geplaatst in de krant om hun ouders te feliciteren met hun trouwjubileum.

Twee December hopen onze geliefde Ouders J. H. Zeestroom en A. Zeestroom-Ditmeijer den dag te herdenken, dat zij vóór veertig jaar in het huwelijk traden. Dat zij nog lang gespaard mogen blijven is de wensch van Hun dankbare kinderen en kleinkinderen.

Maar nu was de sfeer nauwelijks feestelijk te noemen. Bij binnenkomst had de fotograaf de twee ouders gefeliciteerd met hun vijfenveertigjarige huwelijksdag en hen gecomplimenteerd met hun mooie familie. Iets wat Johanna trots in ontvangst had genomen, aangezien het prima aansloot bij de manier waarop zij zich aan de buitenwereld toonde: als een trotse vrouw met knappe kinderen. Ze wilde de voorafgaande jaren achter zich laten. Wat er tijdens de oorlog was gebeurd, was dood en begraven. En vandaag draaide het bovendien om haar en ook een beetje om Hendrik en de kinderen.

Even daarvoor had de fotograaf de verschillende familieleden hun plekken aangewezen, maar daar was Johanna het niet mee eens geweest. Ze had de regie onmiddellijk overgenomen en hoefde maar te knikken of met haar vinger te wijzen en haar kinderen gingen zitten waar zij ze wilde hebben. Zij was immers de baas, ook in de fotostudio. Achteraan moesten de oudste kinderen staan: Miep, Ant, Piet, Anne, Hannie, Bart en Titia. Keetje en Sien moesten naast haarzelf en Hendrik op de middelste rij gaan zitten, en voor hen de drie jongste dochters: Rietje, Cato en Dina. Ook Hendrik deed gedwee wat zijn vrouw Johanna hem opdroeg. Na vijfenveertig jaar huwelijk wist

hij dat het beter was om te doen wat zij wilde. Vooral niet tegenstribbelen, daar kwam alleen maar ellende van.

Het Jordanese gezin Zeestroom was met veertien gezinsleden zo groot dat het nauwelijks voor de papieren wand paste waarvoor het moest poseren, maar uiteindelijk stond en zat iedereen naar Johanna's wens. Als de familie Zeestroom met haar twaalf kinderen gelovig zou zijn geweest, had ze misschien de link gelegd met de apostelen. Alleen was er onder deze twaalf kinderen meer dan één Judas geweest.

Net voordat de foto werd genomen was Johanna nog even langs haar kinderen gelopen om te kijken of hun kleding goed zat. Ze had Hendriks gestreepte stropdas rechtgetrokken en geprobeerd het wispelturige plukje haar bij jongste zoon Bart in bedwang te krijgen, wat niet lukte. Thuis hadden ze met hem geoefend om recht in de camera kijken, al wist ze best dat haar zoon dit uiteindelijk toch niet zou doen. Net als zijn brein schoten zijn ogen altijd alle kanten op, behalve de goede. En ook bij Titia was haar moeders afkeuring duidelijk voelbaar vanaf het moment dat ze de fotostudio binnen stapte. Ze had met haar tong geklikt en boos gekeken naar haar dochters kleding; die was niet netjes genoeg en ze had ook nog eens geen beha aangetrokken. 'Dat is toch geen porem zo?' had haar moeder gesist. Ze had haar kinderen duidelijk opgedragen hun beste kleding te dragen en die dag hun beste beentje voor te zetten, maar Titia had het niet gekund. Hoewel de littekens van de oorlog voor ieder lid van de familie nog voelbaar waren, brandden die van deze dochter het vurigst.

'Heden overleed na een kortstondig lijden, ons aller lieveling Wladimir in de jeugdige leeftijd van 2 jaar,' had er in de krant gestaan, ondertekend door zijn 'diepbedroefde' ouders Titia en Nikolaus. Het was inmiddels twee jaar geleden dat 'Wladi' was overleden. De kleine Wladimir was in de zomer van 1944 geboren en de hongerwinter die daarop volgde, toen er nauwelijks voedsel of andere levensmiddelen waren, had het kleine kind verzwakt en ziekelijk gemaakt. Anderhalf jaar na de bevrijding was hij uiteindelijk overleden aan difterie. Johanna en Hendrik waren na hun kleinzoons begrafenis niet in staat geweest iets troostends tegen hun dochter te zeggen. Ze konden het

verdriet en de zorgen van een ander er niet bij hebben. Bovendien was Hendrik net thuisgekomen uit het interneringskamp in Schoorl en had hij zo snel mogelijk weer een baan moeten zoeken.

Snel haalde Johanna nog een hand door haar eigen net gekapte haren. Ondanks haar vijfenzestig jaar had ze nog altijd een dikke bos natuurlijk zwart haar, dat scherp contrasteerde met haar felblauwe ogen en bleke gezicht waar lichtbruine ouderdomsvlekjes op te zien waren. Ze streek over een niet-bestaande vouw in haar jurk, trok de geborduurde versiering die op haar schouders zat recht en keek toen recht in de camera.

Daags voor het fotomoment was Johanna duidelijk geweest over wie er wel en niet op de foto mochten. Alleen de twaalf kinderen, hun partners niet. 'Het is geen eige en het wordt geen eige,' had ze over hen gezegd. En tot groot ongenoegen van hun partners waren zelfs de oudste zoons, de communistische tweeling Hannie en Piet, met hun vierenveertig jaar niet tegen hun moeder ingegaan. Hun vrouwen hadden zich er inmiddels schoorvoetend bij neergelegd dat de tweeling ondanks de grote politieke verschillen niet zonder ouders kon leven, al werden de bezoeken steeds minder frequent. Zolang er maar niet tijdens elk familiefeestje of bezoek afkeurend over hun communistische gedachtegoed werd gesproken konden de vrouwen er wel mee leven. Maar dat was buiten Johanna gerekend, die een hekel bleef houden aan haar oudste schoondochters. En al had Johanna anders besloten over de aanwezigheid van de schoonkinderen, dan had het niet eens gekund omdat vier van haar schoonzoons op dat moment nog geïnterneerd waren en hun straf voor collaboratie met de nazi's uitzaten.

Dit was dus een prima oplossing: een foto met haar bloedeigen gezin. En over het oorlogsverleden van haar acht kinderen die zich tijdens de oorlog achter de bezetter hadden geschaard sprak ze nooit meer. 'Al ben je van de galg gedropen, je blijft toch mijn kind,' was haar vaste uitspraak. Ze was weliswaar hard voor haar kinderen, maar ze zou het altijd voor hen opnemen. Wie was zij bovendien om er iets

over te zeggen? Zij en Hendrik hadden hun straf uitgezeten en keken vanaf nu alleen nog maar vooruit.

Dit gold overigens niet alleen voor Johanna en Hendrik: alle Zeestrooms probeerden weer vooruit te kijken en het verleden te laten voor wat het was. 'Het verhaal van de jacht wordt niet verteld door de leeuw, maar door de jager,' zo luidt een Afrikaans spreekwoord, maar de Zeestrooms waren na 1945 plotsklaps van jager tot prooi gemaakt, een gedaanteverwisseling die hun maar matig beviel. Maar ze hadden geen keuze gehad en accepteerden hun nieuwe, lage positie in de maatschappij met een zweem van hooghartigheid en brutaliteit. Voor de oorlog waren ze al gewend geweest aan de kant van de verliezer te staan, dus namen ze die plek als vanzelf nu ook weer in. En dan kon je dat maar beter goed gekleed doen en zonder angst.

De fotograaf was klaar en de studiolampen verlichtten even de gezichten van de Zeestrooms. De sporen van de oorlog leken voor een kort moment uitgewist en even zag deze groep mensen er zelfs uit als een normaal gezin. Maar met het doven van de studiolampen zouden ze straks allemaal weer terugkeren naar hun eigen levens. Alles wat ze hadden meegemaakt zouden ze voor zichzelf houden. Alsof het nooit was gebeurd. Zolang zij leefden, zou hun verhaal het daglicht niet zien.

2

DE JORDAAN, 1903-1914

De kou hing nog altijd in de lucht. En dat kwam niet alleen doordat de temperatuur op deze tweede decemberdag in 1903 maar net boven het vriespunt lag, maar ook doordat Hendrik Zeestrooms toekomstige schoonfamilie onder protest akkoord was gegaan met het huwelijk tussen hem en hun dochter Johanna Ditmeijer.

De rooms-katholieke Hendrik trouwde met zijn evangelisch-lutherse Johanna. Haar vader had erop gestaan dat als er dan toch getrouwd zou worden, eventuele kinderen luthers gedoopt zouden worden. Maar koppig als hij was, weigerde Hendrik dit stellig. 'Al krijg ik twintig kinderen, ik zal er niet één dopen,' had hij zijn aanstaande schoonvader toegeroepen. Qua aantal kinderen had hij er overigens niet ver naast gezeten en Hendrik hield zich aan zijn woord: alle kinderen die hij met Johanna kreeg, werden nooit gedoopt.

De jonge geliefden woonden eind negentiende eeuw met hun families in de Jordaan, zij eerst in de Bloemstraat. Toen haar familie naar de Laurierstraat verhuisde, leerde ze Hendrik kennen. Maar zoals gebruikelijk in die tijd gingen ze vanwege hun verschillende geloofsovertuigingen niet met elkaar om. Er waren aparte bakkers, slaggers en scholen waar de verschillende geloofsstromingen naartoe gingen. De Ditmeijers en Zeestrooms kenden elkaar wel, maar met elkaar omgaan was uit den boze. En toch werden de twee verliefd. Johanna viel als een blok voor Hendrik, die met zijn zwarte krullen en felblauwe ogen een knappe verschijning was. Dat kort na hun huwelijk zijn haar

al begon uit te vallen en hij al snel zo kaal als een knikker was, viel Johanna dan ook zwaar tegen.

Maar dat de twee zouden trouwen, was dus geen gelopen race. Voor Johanna's familie gold het gezegde 'twee geloven op één kussen, daar slaapt de duivel tussen' als een reden om de relatie van hun dochter af te wijzen. De zus van Johanna, Cornelia, was enkele jaren ervoor ongehuwd bevallen van een dochter. Anderhalf jaar later zou Cornelia uiteindelijk toch met de vader van haar dochter trouwen, maar het leed was al geleden en de Ditmeijers werden strenger voor hun andere dochters. Johanna was als twintigjarige in die tijd bovendien nog minderjarig. Om met Hendrik te kunnen trouwen had ze de toestemming van haar ouders nodig en daarom bedachten de twee geliefden een list.

Johanna moet een goed moment hebben afgewacht om aan de aandacht van haar ouders te ontsnappen en bleef een paar nachten van huis weg. Waar ze verbleef wist niemand, maar haar ouders konden het wel raden: ze was bij die jongen Zeestroom. En toen ze zich een paar dagen later weer bij haar ouders meldde, gingen zij tegen wil en dank overstag. Boos en afwijzend, dat wel. Maar de schande van nog een buitenechtelijk kind, als gevolg van die verdwenen nachten, was groter voor de Ditmeijers dan het verwelkomen van een katholiek in de familie. En zo kregen ze schoorvoetend toestemming om te trouwen, zolang het maar wel zo snel mogelijk gebeurde.

Kort daarna trouwden de twee jonge Amsterdammers; niet voor de kerk, maar alleen voor de burgerlijke stand. Religie zou vanaf dat moment geen deel meer uitmaken van hun levens of die van de generaties na hen. Beide moeders ondertekenden de trouwakte overigens niet, maar dat had met hun protest niets te maken. In een sierlijk handschrift noteerde de ambtenaar onderaan de trouwakte: 'Uitgezonderd de beide moeders, die verklaarden niet te kunnen schrijven.'

De eerste Zeestrooms in de Jordaan waren de grootouders van Hendrik: Joannes en Hendriena. Zij verhuisden begin negentiende eeuw

vanuit Haarlem naar een huis in de Bloemstraat. Tegenwoordig bestaat dit huis niet meer, maar het huis ernaast nog wel. Dat huis heeft een eeuwenoude gevelsteen van ongeveer honderdvijftig bij vijftig centimeter. Op de zandkleurige steen, daterend uit 1765, staat een afbeelding van een engel met een trompet, een zwaan en een man met een boek. Hij draagt hoge kousen met een korte pofbroek en een jas versierd met knopen. Lange, wapperende haren komen onder zijn driekantige steek vandaan: een hoed die werd gedragen door de aristocratie, maar ook door gewone burgers of militairen. Het zou dus best kunnen dat opa Joannes er zo bij liep in die tijd. Of dat hij bewonderend opkeek naar de imponerende gevelsteen van zijn burens, hopen dat ook hij eens zulke kleding zou dragen. Maar het is onwaarschijnlijk dat hij, als stoelenmatter, ooit zulke nette kleding heeft gedragen.

De Bloemstraat komt vaker terug op de adressenlijst van de Zeestrooms. Ook Hendrik heeft er op verschillende nummers gewoond, net als op veel andere adressen in de Lindenstraat, Anjelijsstraat, Marnixstraat, Rozenstraat, Egelantierstraat, Laurierstraat en op de Lindengracht. Zijn familie heeft meer dan honderd jaar in hetzelfde kleine cirkeltje in Amsterdam gewoond. Hendrik zal niet hebben geweten dat hij geboren was op slechts enkele huisnummers afstand van het huis waar zijn opa in de Bloemstraat was geboren. Zijn vader, Hermanus, stierf drie weken na zijn zevende verjaardag en zal dit hem waarschijnlijk nooit hebben verteld.

In 1890 werd Hermanus opgenomen op de mannenafdeling van het Binnengasthuis. De vierenvijftigjarige vader van Hendrik woonde op het moment van zijn opname op Bloemstraat 112. Hij was metselaar en had samen met zijn vrouw Antje zes kinderen. Zeven dagen lang werd hij in het Binnengasthuis verpleegd, maar het mocht niet baten: hij stierf daar aan tuberculose, al was 'tering' in de volksmond een gebruikelijkere benaming. Eind negentiende eeuw stierf in West-Europa een op de zeven mensen aan deze ziekte en zo had iedereen wel een bekende aan tbc verloren.

De dood van zijn vader was voor Hendrik de start van een periode

waarin hij, zijn moeder, broers en zussen maar liefst twintig keer in tien jaar tijd zouden verhuizen. Totdat hij Johanna tegen zou komen en ze een benedenwoning op Laurierstraat 106 zouden gaan huren, ook in de Jordaan. Het is de wijk waar Johanna tot haar vijftigste nooit meer een voet buiten zou zetten. De Jordaan was háár wereld, hoe vervuild en armoedig die wereld ook was.

Hoewel de straatnamen in de Jordaan (met verwijzingen naar de natuur) anders doen vermoeden, was de lucht niet vol van bloemige geuren, verre van zelfs. De vele suikerfabrieken zorgden, samen met de andere bedrijven in de Jordaan, voor een aanzienlijke lucht- en watervervuiling. Grote rookwolken stegen boven de Amsterdamse wijk op uit de talrijke schoorstenen van de fabrieken.

Uitwerpselen, slachtafval en vervuild water van alle bedrijven stroomden door de open riolen die langs de straten liepen; en bij veel regenval stroomden ze vervolgens de grachten in. De grachten kronkelden als bruine slangen door de Jordaan en vulden de neusgaten van de bewoners met hun gore dampen die zelfs het schilderwerk van de huizen aantastten. In de zomer zorgde de hitte ervoor dat het water in de riolen verdampte, waarbij het afval en de poep hierin als een stinkende koffieprut achterbleven.

Naast de slechte leefomstandigheden was het wonen in de Jordaan eind negentiende eeuw bovendien niet zonder gevaar. Drie jaar voor de geboorte van Hendrik brak er midden in de Jordaan een grote brand uit, aan de Lauriergracht. Vanuit de Bloemstraat, waar Hendriks ouders woonden, was het slechts vijf minuten lopen naar de Suikerraffinaderij Beuker & Hulshoff, die in deze januarinacht in vlammen opging. Zelfs de *Leeuwarder Courant* schreef er twee dagen later een artikel over.

De gloed was zóó hevig, dat het aan de overzijde van de gracht niet was uit te houden, en de lucht was zelfs op verren afstand als bezaaid met vuur, hetwelk den geheelen omtrek zóódanig verlichtte, dat men gemakkelijk het uur op de wijzerplaat van